

FEMİNİZM İLE ÖZGÜRLÜK SİYASETLERİNİN MESAFESİ

Özgürlük arayışında feminizmi ile solun ittifakı

Türkiye’de 1990’lardan bu yana kendine ait bir politik örgütlenme, siyasal gündem ve hedefler geliştirerek özgürleşme siyasetleri arasında önemli bir yer edinen feminist hareket ile diğer özgürlük talepleri arasındaki ilişkiyi/ilışkisizliği sorgulamayı bugüne kadar çok yapmadık giderek kaçınılmaz hale geliyor. Bu bağlamda feminin siyaset ile ‘sol’ siyasetin arasındaki birbirini etkileme ve eklemlenme deneyimleri üzerine daha derin ve uzun düşünmek gerekiyor.

Feminist siyasetin sol siyaset ile karşılıklı etkilenen(me)mesinin koşullarına bakıldığında bu ilişkiyi güçlendirici ya da zayıflatıcı etki yaratan iki ayrı tarihsel dönemin etkilerini görürüz. Bunların ilki, yakın tarihlerde en güçlü radikal eşitlik ve özgürlük talep eden siyasal hareketlerinin şekillendiği 1968 ve sonrası dönemde ortaya çıkan ‘sol hareketler’in feminist siyasetlerle karşılaşp eklemlendiği 1970’li yılların dinamiğidir. Bu tarihsel dönemde gelişen feminist siyaset, öncelikle, ‘özel yaşam’ diye, siyasetin eleştirel alanı dışında tutulan evlilik, annelik, aşk, cinsellik gibi alanların nasıl eril iktidarın ve kapitalist değerlerin yeniden üretildiği temel bir alan olduğunu gösterdi. İlaveten, feminist siyaset bu feminist eleştiriye sol hareketlerin siyaset alanlarına taşındı. Solun sınıfsal eşitsizlik ve sömürü düzeni ve kapitalist sermaye tahakkümüne karşı yürüttüğü siyasetin alanları olarak gördüğü siyasal toplum, devlet ve sivil alanların dönüştürülmesi pratiği ile feminist siyasetlerin eril tahakküm alanları olan aile, evlilik, militarizm, piyasada cinsiyet temelli istihdam ilişkileri gibi alanları dönüştürme siyaseti arasında önemli etkileşimler sağlandı. Bu sayede bazı Kuzey Atlantik ülkelerinde (ABD, Almanya, Fransa gibi) kapitalist demokrasilerin yeniden yapılandığı 1980’li yıllarda sol partilerin feministleri de içermesi ile ‘yeni bir sol’ siyaset anlayışı şekillendi. Bu gelişimlerin dolaylı etkileri sonucu olarak siyasal partilerde ve özellikle yerel parlamentolarda temsilin cinsiyeti biraz daha eşitlendi ve kadın haklarına dayalı yeni bir kamu anlayışı gelişti. Bunu çoğu feminist ‘kapitalist devletin cinsiyetlendirilmesi’ olarak adlandırdı. Bu bağlamda olumlu ayrımcılık politikaları, kotalar, cinsiyet eşitliğini sağlamak için eylem planları ve koruyucu yasalar gelişti.

Bu başarıda sol düşüncenin eleştirel odağı olan kapitalist sömürünün koruyucusu olan devleti dönüştürme hedefi ile feminist siyasetin hedefi olan devlet odaklı ‘patriarki’ ile

hesaplaşma arasında –bazı konularla sınırlı da olsa- bir çakışmanın ve paralel duyarlılıklara sahip olmanın rol oynadığını görüyoruz. Bunun sonucu olarak siyasal partilerin erilliği, orduların ve askerlik pratiklerinin yarattığı militarizm ile yüzleşilmeye başlandı. Her tür erkek egemen kurumla yüzleşmek, feminist siyasetin gündeminden çıkarak solun –sömürüye yol açan- her türlü iktidar ile yüzleşme siyesinin içine yerleşti. Böyle bir eklenme feminizm ile sosyalizmin birlikte yükseldiği bir siyasal konjonktürde birbirinden etkilenmeleri sayesinde gerçekleşti. Feministlerin erkek egemenliğini yok etmeyi hedefleyen siyaseti bu anlamda her tür tahakküme ve eşitsizliğe karşı çıkan radikal sol siyaset döneminin uygun ortamından beslenerek büyümüş ve erkek egemen toplum eleştirisini bu kaynaktan beslenerek genel bir toplumsal özgürlük hedefi olarak inşa edebilmiştir.

Sosyalizmin yenilgisinden sonra doğan feminizmler

1990'lı yıllarda güçlenen bir profil çizen geç dönem feminist hareketleri ise 1970'lerin tarihsel ortamında sol siyaset ile karşılaşarak karşılıklı etkileşim içinde şekillenme fırsatı bulan feminist hareketlerden farklı şekillendiler. 1990'larda güçlenen feminist hareketlerin bulunduğu coğrafyalara baktığımızda bunların çoğunlukla 1970'leri ve 1980'leri otoriter-askeri rejimlerin baskısı altında geçirmiş ülkeler olduğunu görüyoruz. Türkiye, Latin Amerika ve Güney Afrika gibi coğrafyalarda, otoriter/askeri rejimlerin geriletilerek yerine yeniden çoğunlukçu parlamenter rejimlerin kurulmaya başlandığı 1990'larda güçlenmeye başlayan feminist hareketler, kendi siyasal etki alanları içinde sol siyasetlerin eşitlik ve özgürlük talepleri ile herekete geçen bir toplumsal zemin bulamadılar. Çünkü sol örgütler askeri rejimler tarafından yok edilmişti ve dahası da sol düşünce eleştiri ve öneri gücünü yitirerek bir tür içe kapanıp 'kabuklaşma' yaşamaya başlamıştı. Bu dönemde ortaya çıkan 'geç feminist hareketler', kendi gelişim süreçlerinde, karşılarında sol siyasetlerin radikal eleştirel eylemleriyle sarsılmış bir dünyayı değil, yeni-liberal piyasacı politikalarla ve ABD İmparatorluğunun yeni egemenlik stratejisiyle şekillenmekte olan bir dünya buldular. Bu tarihsel momentte gelişen feminist siyasetler etkili sol bir siyasetle karşılaşma ile şekillenecek felsefi, politik ve sosyal etkilerden mahrum kaldılar.

1990'lı yıllarda gelişen 'geç feminist hareketler'in siyasal gündem oluşturma, eleştiri ve ittifaklar kurma stratejileri açısından kendine özgü bir deneyim yaşadığını söyleyebiliriz. 1990'lı yıllarda dünyadanın bir çok önemli bölgesinde (Orta doğu, Doğu Avrupa, Latin

Amerika) güçlenerek önemli siyasal etkiler yaratma konumuna gelen feminist hareketler kendi meşruiyetlerini sol bir radikalizmde değil, aynı tarihlerde güçlenmekte olan 'küresel kadın hareketi'nde buldu. Küresel kadın hareketi CEDAW ve 'Pekin Eylem Planı' ile somutlanan uluslar arası kadın hakları siyaseti olarak tanımlanabilir. Geç dönem feminist hareketlerin siyaseti erkek egemen topluma ve iktidar ilişkilerine karşı yürüttülecek bir mücadele olarak değil, CEDAW'ın temsil ettiği ve BM ve AB gibi uluslar arası örgütler aracılığıyla siyasal dile tercüme edilmiş 'evrensel kadın hakları söylemi' savunusu olarak şekillendi. 1990'ların bu tür 'apolitik' karakteri feminist hareketin siyasal gündemine ve felsefi gerekçelerine olumlu ve olumsuz etkileri açısından değerlendirilmesi gereken bir olgudur.

Aslında 'küresel kadın hareketi'nin yarattığı 'evrensel kadın hakları söylemi', hükümetlerin daha kolaylıkla kabul edebileceği ve yasal reformlara temel yapabileceği bir tür 'kadınların kurtarılması' söylemi üzerine oturdu. Bu bağlam, kadınların yaşamlarının düzeltilmesinde feminist örgütler eliyle bazı hızlı adımların atılabilmesini sağladı, ama öte yandan feminizmin erkek egemenliğine dayalı toplumun eleştirisini sağlayan radikal ruhunu da yeterince beslemedi. Bu çerçevede oluşan feminist siyasetlerin çerçevesi, ulus-devletin iktidarına, sermayenin eril tahakkümüne ve kapitalizmin yeni imparatorluk siyasetlerine eleştirel bir siyaset geliştirmeyi beceremedi. Ayrıca küresel kadın hareketinin üçüncü dünyada 'patriarki' tahakkümündeki 'mağdur öteki' kız kardeşlerini kurtarmayı amaçlayan beyaz batılı feminizmin yardım stratejisine ya da 'kurtulmuşların kurtarıcılığı'na dönüşmesini de engelleyebildiği söylenemez.

Bu tarihsel konjonktürde kendi yerelinde otoriter rejimlerin erkek egemen siyasetlerine karşı mücadele içinde şekillenmiş kadın örgütleri, çoğu zaman, hükümetlere imzalatılan CEDAW hükümlerini uygulamak için örgütlenen ve bu amacı gerçekleştirmek için gerekli parayı ulusal siyasal kurumlardan değil, uluslar arası fonlardan almak için gerekli teknik profesyonelliğe sahip olmaya çalışan örgütler olarak şekillemek zorunda kaldılar. Kadın örgütlerinin geliştirdiği siyasal gündem 'kadının insan hakları'nı korumak ve 'kadınların güçlenmesi' için çalışmaktan öte geçemeyen bir 'apolitiklik' ile malul hale geldi. Bu politik çerçevenin de, erkek egemenliğinin kapitalizmde kök salmış temellerini sorgulamaya elvermediği çok açık.

Türkiye’de ‘sol’un yenilgi döneminde feminist siyasetin yükselişi

Türkiye’de feminist hareketin gelişiminde de bu tür bir oluşumun temel özelliklerini görmek mümkün. Türkiye’de sosyalist örgütlerin önce silahlı direniş sonra da askeri rejim çıkmazında kaybolması ile şekillenen 1980’li yılların ikinci yarısında feminist örgütler sol örgütlerin ‘vesayeti’ olmadan ‘özgür’ bir gelişim olanağına sahip oldular. Bu gelişim bağımsız bir feminist gündemin oluşmasına, ciddi bir erkek egemen toplum eleştirisini yeşermesine ortam hazırladı.

Oysaki eşitlik ve özgürlük taleplerinin askeri rejim tarafından bastırıldığı ve demokrasi talebinin yok olduğu bir dönemde feminist siyasetin gelişiminin bedelleri vardı. Bu özgürlük aslında bir tür eleştirel düşünsel temeller açısından bir tür köksüzlük ve ‘yetim büyüme’ dönemi olarak nitelendirilebilir. Çünkü toplumun tümünü etkileyen farklı takakküm pratiklerinin (devlet, din, erkek ve askeri tahakküm gibi) eleşrisini içeren kapsamlı bir eşitlik ve özgürlük siyasetinin bir parçası olamayan feminist eleştiri sadece kadın hakları ihlallerinin takibi ve kamusallaştırılması mücadelesi ile sınırlı kaldı.

Türkiye’de ‘küresel kadın hareketi’nin yarattığı gündem çok olumlu hak kazanımları (medeni yasa ve ceza yasasındaki düzeltmeler ve aile içi şiddetin önlenmesi gibi) açılımlar sağlamakla birlikte feminist siyasetin çoğu noktada ‘kadının insan hakları siyaseti’ne indirgenerek erkek egemenliğinin temel kurumlarını yerinden etme gereğini görünmez kıldığını söyleyebiliriz. Feminist örgütler eşitlik ve özgürlük taleplerini haklı gösterebilmek için çoğu zaman CEDAW’ın yarattığı hukuki meşruluk zemininden başka bir destek bulamadılar. Bu çerçevede örneğin ‘aile içinde kadına karşı şiddet’e karşı önemli adımlar atılması ve bazı yasal koruma önlemlerinin kadınlar lehine uygulanması sağlanabildi. Ama feministlerin şiddet-karşıtı olan bu politikaları eril tahakkümün temeli olan militarist kurumlara ve eril şiddetin beslendiği diğer tahakküm pratiklerine karşı bir politikaya dönüştürülemedi. Feminist siyaset bu anlamda ‘şiddete karşı bir barış toplumu’ yaratmayı hedefleyen bir siyaset haline dönüşmeyi besleyen bir siyasal etki yaratamadı.

Öte yandan erkek egemenliğini yerinden edecek bir feminist siyaset geliştirebilmek için gerekli ‘kadın dayanışması siyaseti’ ister istemez kendini ‘bütün siyasal kimliklere eşit mesafe’de konumlandırarak tanımladı. Ortak bir kadın dayanışması hattı yaratmak için eşitlikçi ve özgürlükçü sol hareketlerin desteğinden yararlanmak varken, böyle bir siyasal

bağlamdan yoksun feminist örgütler her tür kadınlık halini kadın dayanışması adına eleştirisiz kabullenir duruma geldi. “Kadın olsun ne olursa olsun” haline dönüşen ‘kadın dayanışması siyaseti’, feminizmi bir tür *biyolojizm’e* ve *özcülüğe* indirgeme riskini hep beraberinde taşıdı. Kadın olmak kendiliğinden barışçı ve özgürlükçü olmayı garantiler hale geldi. Eli kanlı erkek siyasetçileri destekleyip sonra dönüp ‘feminist olmuş’ kadınlarla -feminizm adına eleştirilmeden- birlikte siyaset yapıldığı bir ‘apolitik feminizm’ ortalığı kaplamaya başladı. En ağır eril tahakküm ilişkilerine ortak olan, ama kadın olduğu için ‘siyasete katılmayı başarmış’ olduğunu takdir etmemiz gereken kadınları alkışlayarak ‘feminist olunlara sesimiz çıkmadı. Bu anlamda Türkiye’de feminist eleştiri, “kadınları güçlendiren her şey feminizm açısından iyidir” düşüncesini daha detayda ve ‘politikleştirilmiş’ olarak tanımlamış sayılmaz. Kadının insan hakları projelerinden destek alarak güçlenmiş kadınların erkek egemenliğini nasıl yeniden ürettiklerinin henüz ve hala sorgulanmadığı bir kadın hareketinin feminist eleştiri gözlüklerinden görünüşünü hala kimse anlatmıyor. Feminist siyaseti bu ‘apolitik’ konuma düşmesinde bu konumu eleştirecek ‘yakın dost’ başka bir radikal siyasetin ‘eleştirel eli ve dili’nin de yok oluşunun büyük payı var.

Diğer eşitlikçi ve özgürlükçü siyasetler ile birlikte feminist siyasetin tahayyülünün merkezinde ‘devlet gibi olmayan’ ve kendi kendini iktidarsız bir ilişki olarak örgütleyebilen yeni bir kamu düzeni yaratılması olmalı. Eril tahakkümün sönümlenmesi ile kapitalist sermaye egemenliğinin ortadan kalkmasını hedefleyen özgürlükçü bir siyasal toplum düşünüyü hayata geçirmeye çalışan siyasetlerin ilişkilmesi ve birbirinden etkilenmesi desteklenmeli ve beslenmeli. Bugün gelinen noktada feminist siyaseti yeniden ayaklarını üstüne oturtacak bir ‘birlikte özgürleşme’ siyasetinin dinamizmine gereksinme var. Feminizm ile sol siyasetin eşzamanlı olarak var olabildiği bir bağlam toplumdaki egemen tahakküm ilişkilerinin önemli bir kısmını yerinden oynatma potansiyelini yaratacaktır. Erkek egemenliği ile sermaye egemenliğinin ve egemen ulus tahakkümünün birlikte işleyerek kapitalist düzeni nasıl var ettiğini daha iyi kavrayarak, dönüştürücü bir siyasetin temellerini atabilecek yeni oluşumlar gerekli. Bu oluşumla feminist siyasetin katacağı bir içerik olmalıdır. Çünkü sermayenin tahakküm biçimi erildir; ulusun egemenlik biçimi erildir; her tür toplumsal iktidarın aklı erildir.

Serpil Sancar , 30.12.2011, Ankara